

'Altijd de angst om opgepakt te worden'

HERINNERINGEN VAN EEN ONDERDUIKER IN DIESEN

Door Herman de Wolf

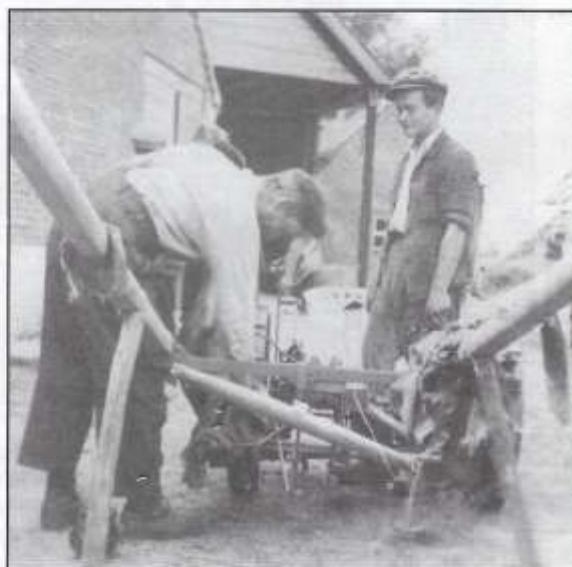
In het oorlogsjaar 1944 was ik in Diessen ondergedoken en dat was ook nog het geval toen de bevrijding naderde. Dank zij de Heer Konings, een kennis en een vroegere medewerker van mijn vader in Nijmegen, die dienstgeleider was van 's Rijks Belastingen' in Hilvarenbeek en dankzij Toon van Nieuwkuijk, die een leidende functie had bij de plaatselijke Ondergrondse, was ik als 'landarbeider' tewerkgesteld bij Willem Klessens op de Heuvel in Diessen.

Herman de Wolf uit Nijmegen dook onder in Diessen. Bij de bevrijding leverde hij eerste hulp aan gewonden van een granaatslag.

Willem Klessens had een gemengd boerenbedrijf, maar had tevens een café in zijn bezit, dat vooral na de kerkdiensten op zondag druk werd bezocht door de plaatselijke bevolking. Voor de nacht werd ik getransfereerd naar het huisje van Trien van der Wal, die daar tevens een klein winkeltje had, op loopafstand van de boerderij van Willem Klessens gelegen. Daar had ik voor de nacht een klein kamertje met een bed tot mijn beschikking en daar werd ook de was voor mij gedaan. Trien van der Wal, die al op leeftijd was, werd bijgestaan door haar steun en toeverlaat Anneke, die zeer goed op de hoogte was van het plaatselijke nieuws. Vooral Anneke toetste mijn gedrag nogal eens aan de plaatselijke moraal: of ik mij wel gedroeg volgens de plaatselijke zeden en gebruiken, of ik 's zondags naar de kerk ging en of ik wel met de juiste mensen omging. Ook mijn zedelijk gedrag werd goed in de gaten gehouden, voorzover dat mogelijk was, onder meer ten aanzien van mijn vrije tijdsbesteding, waar ik heenging en of er geen 'loslopende' vrouwen of weduwtjes onder mijn kennis waren.

Ik had ook een andere identiteit gekregen met een andere naam en een ander beroep en uiteraard ook met een ander persoonsbewijs. Dat laatste is in de commotie van bevrijding, granaten en kapotte huizen waarschijnlijk vernietigd en in ieder geval kwijtgeraakt. Jammer, ik heb het helaas nooit meer teruggezien. Met het gezin Klessens ging ik op prettige wijze om, op voet van gelijkheid. Wij noemden elkaar ook bij de voornaam. Ik herinner me Willem, als hoofd van het gezin en zijn vrouw Marie. Op dat ogenblik hadden zij twee kinderen, een tweeling Jan en Nellie geheten. In huis waren ook nog 3 zussen van Marie aanwezig: Jans, die verloofd was met Janus, een actieve figuur in het verzet tegen de Duitsers, en Anneke, die populair was bij de plaatselijke boerenjeugd.

Jans en Anneke hielpen in het huishouden en in het café. Kee was de derde zuster, die uitsluitend boerderij-werk deed. Zij werkte veel op het land en was met de koeien en de varkens bezig. Als hulpkracht was ook dikwijls Kees aanwezig, een plaatselijke boeren-

Onderduiker Herman de Wolf (rechts) met boer Willem Klessens.

zoon die goed kon werken en van alle werk op de boerderij verstand had. Ook herinner ik me nog een oudere man met een grote snor en een pilo-broek, die ook wel eens meewerkte. Zijn naam ben ik na bijna 50 jaar vergeten. Het kan zijn dat hij tot de familie behoorde.

Het leven in Diessen was redelijk veilig, zo lang de Duitsers en vooral de Grüne Polizei niet te veel patrouilleerden. Ik heb wel eens op het land staan schoffelen met het zweet in mijn handen, als op een redelijke afstand over de grote weg naar Hilvarenbeek, Duitsers passeerden. Als ik nu nog eens in Duitsland kom en ik zie daar Grüne politie, dan houd ik ze nog steeds in de gaten en loop ik er zo mogelijk met een grote boog omheen. Ik kan met uit die tijd ook herinneren, dat ik me een paar keer op de hooizolder moest verbergen wanneer er een razzia aan de gang was. En een andere keer heb ik mij, toen ik op het land bezig was, in een sloot moeten verbergen, onder de waterplanten, om aan de aandacht van een patrouille, die een hond bij zich had, te ontsnappen. Maar volkomen veilig voelde ik mij als ik een enkele keer op een zaterdagmiddag, gezeten op de brede rug van een paard, een stuk of vier paarden uit de buurt naar de wei mocht brengen. Allen, die mij onderdak, bescherming en werk hebben gegeven, liepen daarmee natuurlijk een groot risico, wanneer dat zou worden ontdekt. Vanzelfsprekend ben ik hen nog zeer dankbaar voor hun hulp.

Aan de andere kant zorgde de O.D. er voor dat de boeren een geringe vergoeding voor de onderduikers ontvingen en bovendien was in veel gevallen de werkkraft van de onderduikers een niet te onderschatten factor. Van lieverlede raakte een onderduiker vertrouwd met de werkzaamheden en was hij ook in staat om een redelijke arbeidsprestatie af te leveren.

Hard werken als boerenknecht

Zo moest ik zelf de varkensstal en de koeienstal en de groep regelmatig schoonmaken en daarmee de mestvaalt naast de boerderij optassen. In de oorlogstijd heb ik schoven opgebonden en ze ook opgestoken tot hoog op de platte wagen. Ik heb meegeholpen om te poten en in de nazomer aardappelen gerooid met de riek en ze daarna met de hand geraapt en in zakken gedaan. In de koude herfst heb ik van de mangelpoeën het loof afgekapt en ze daarna met een riek en met de hand uit de grond gehaald. Rond de boerderij heb ik hout gekapt met een grote aks, stenen afgebikt van een afgebroken schuurgedeelte en daarna als opperman gefungeerd bij het opmetselen van een nieuw gedeelte van de schuur. Ook heb ik in de hete zomerzon de schuurwand gecarbolineerd. En tussendoor werd er druk geschoffeld om het onkruid onder controle te houden en dat was wel nodig, omdat er niet of nauwelijks werd gespoten.

Op vaste tijden werd er gezamenlijk gegeten in de keuken. Het eten was van goede en stevige kwaliteit en aan dat eten in oorlogstijd bewaar ik nog steeds goede herinneringen. In verband met het eten daar heb ik wel eens moeten denken aan de schilderijen van Van Gogh over de aardappeleters, die zo'n beetje dezelfde sfeer weergaven. Bij de familie Klessens heb me altijd goed thuisgevoeld en er zijn tijdens mijn onderduikperiode nooit problemen of misverstanden geweest.

De dagen waren over het algemeen zwaar en lang, dikwijls van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. In de spaarzame vrije tijd heb ik veel gelezen en wat gestudeerd, maar het buitenleven zorgde voor een gezonde slaap, zodat ik nooit laat naar bed ging. Dat was trouwens toch niet mogelijk want Trien van der Wal en Anneke gingen practisch met de kippen op stok en deden dan het licht uit.

Ik luisterde naar de Engelse zender bij een vrouwtje dat aan de straat woonde, die naar de hoofdweg naar Hilvarenbeek leidde en ik luisterde naar de BBC en de vrije Franse zender bij een Frans vrouwtje, dat met een inwoner van Diessen was getrouwd en dat naar ik me meen te herinneren tegenover Trien van der Wal woonde. Met beiden mocht ik van Anneke eigenlijk niet omgaan, omdat het niet paste daar alleen op bezoek te

gaan. Er is echter nooit iets voorgevallen, dat het daglicht niet kon verdragen en ik me daar en trouwens overal in Diessen altijd als een heer gedragen.

Ofschoon ik boerenkleding droeg en een pet op had, was het toch moeilijk om er als een boer uit te zien en als een echte boer te lopen. Dat zal me wel niet gelukt zijn. Het wisselende buitenleven, soms met mooi weer, maar ook met guur weer, regen, wind en kou, heeft me nooit parten gespeeld. Ik heb er nooit enig nadeel van ondervonden en ik ben er nooit ziek geweest. Wel herinner ik me een pijnlijke ontmoeting met een arts uit de omgeving, toen ik bijna van mijn geloof afviel van de kiespijn en niet naar een tandarts in Hilvarenbeek durfde gaan vanwege de daar aanwezige Duitsers. De bewuste arts, die mij te hulp kwam, had wel een tang om kiezen te trekken, maar had het nog nooit gedaan. Met afgrijzen denk ik terug aan de dag dat ik - zonder verdoving- van een kies werd verlost, met als enig sedatief een goed bedoeld maatje jonge jenever, die mij uit medelijden werd geschonken, dat mij niet eens lekker smaakte en dat evenmin de pijn verzachtte.

Omdat er niet veel te doen was en gesmokkelde Belgische shag het enige was dat je kon krijgen, ben ik gaan roken. Het heeft helaas vele jaren geduurd voordat ik daar weer vanaf was. Als onderdeel van wat "burenplicht" werd genoemd, heb ik ook mee helpen dragen toen een buurtbewoner werd begraven. Dat was heel zwaar, zo herinner ik mij, maar het liet ook een diepe indruk achter.

Schuilkelders afgedekt met stobalen

Toen de oorlog ten einde liep hadden veel inwoners van Diessen in de nabijheid van hun huizen schuilkelders gegraven, die hen moesten beveiligen tegen scherfwerking van granaten en andere projectielen. Maanden daarvoor was men er al aan begonnen en in september was men er mee gereed om een zekere mate van beveiliging te hebben als dat nodig mocht zijn. De schuilkelders waren eenvoudig van constructie en bestonden uit een 2 meter diepe sleuf in de grond, waarover planken werden gelegd, waarop pakken geperst stro werden gestapeld in piramidale opbouw, van onderaf gezien, drie, twee en een rij dik. Het geheel werd afgedekt door een dikke laag zand.

Bij Klessens echter was onder het café-gedeelte een stevige gewelfde brouwerskelder aanwezig, die boogsgewijze was geconstrueerd en naar mijn mening veel meer veiligheid bood dan de gegraven schuilkelder. Bovendien was de kelder, vlak boven straatniveau, voorzien van een paar getraliede vensters met uitzicht op de verschillende straten, zodat men eventuele Duitsers kon zien naderen. Omdat ik in de oorlog al een paar keer bombardementen had meegemaakt, vond ik die kelder veel veiliger en zeker bij een directe treffer.

In de vroege morgenuren van zondag 14 september zag het er naar uit dat de aanval op Diessen zou gaan beginnen. Willem en Marie Klessens zochten met hun hele gezin bescherming in de schuilkelder achter het huis. Ikzelf ging naar de kelder onder het huis en beloofde contact met de familie te zullen opnemen als er iets bijzonders zou voorvallen.

De Duitsers waren zeer actief en rond de kerk en rond de Heuvel stond geschut opgesteld. Ook waren er Duitsers in de kerk en in de kerktoren hadden ze een observatiepost ingericht om hun eigen artillerievuur te leiden en om waargenomen vijandelijke activiteiten naar hun hoofdkwartier door te geven. Kennelijk hadden de Engelsen dat ook in de gaten want hun artillerievuur op Diessen concentreerde zich volledig op het gebied rond de kerk.

De Engelse troepen schoten met de bekende 25-ponders van hun artillerie. De Duitsers hadden o.m. de beschikking over het kanon 88, dat ook op tanks was gemonteerd. Nadat er enige granaten waren ingeslagen kon ik tijdens een vuurpauze duidelijk geschreeuw en geroep om hulp horen. Omdat ik dacht dat onze schuilkelder was getroffen rende ik onmiddellijk daarheen, maar gelukkig was er met de familie Klessens niets aan de hand.

Bloedbad door voltreffer

Toch was het duidelijk dat er mensen in grote nood verkeerden en toen ik op het hulpgehoep afgang, bleek dat de schuilkelder op de binnenplaats van Jan Vingerhoets door een voltreffer was geraakt. De granaat was in de ingang van de schuilkelder ontploft en de scherven waren alle kanten uitgevlogen. Door de explosie waren de strobalen met het zand omhooggedrukt, maar door het zware gewicht weer omlaag gevallen alles en iedereen bedelvende.

In eerste instantie bevond ik mij daar geheel alleen temidden van huilende en gillende mensen, die doodsbang waren, van wie er verschillende gruwelijk gewond waren en een shock hadden opgelopen. Terwijl er nog steeds granaten vielen begon ik in dat inferno aan het vrijmaken en uitgraven van de slachtoffers, van wie er ook een aantal was gedood. Omdat ik het niet alleen kon bolwerken en omdat verschillende mensen er zeer slecht aan toe waren, besloot ik hulp te halen op de pastorie en als reactie hierop ging pater Fidentius met mij mee. Inmiddels was er ook van andere zijde hulp gekomen, zodat het in veiligheid brengen van de slachtoffers sneller kon geschieden.

Achteraf bleek dat er ongeveer 20 mensen in de schuilkelder van Vingerhoets hebben gezeten en van hen werden er zeker 7 gedood en 3 gewond. Een zware tol als men bedenkt dat het schieten niet meer dan drie kwartier duurde en dat er toen maar een beperkt aantal granaten op Diessen werd afgevuurd. Het was een toeval dat juist de twee huizen waar ik werkte en woonde, het café van Willem Klessens en het huis van Trien van der Wal, door een voltreffer werden geraakt.

Nadat de gewonden op 24 september op een platte wagen voorzien van Rode Kruis vlaggen naar Tilburg waren overgebracht, was de oorlog nog niet voorbij. Over en weer werd er veel met artillerie geschoten zonder overigens in Diessen nog doden of gewonden te veroorzaken.

Op dinsdag 3 oktober 1944 was het definitief voorbij. Diessen was vrij, maar kreeg toch nog gedurende een aantal weken artilleriegranaten op zijn gebied, maar die werden nu door de Duitsers afgevuurd. En heel toevallig vielen er ook nog enige granaten vlak achter de boerderij van Willem Klessens en viel er ook nog een voltreffer op het huis van Trien van der Wal. Eind oktober 1944 zat het er voor mij op in Diessen en ik slaagde erin al liftend via de zogenaamde 'Corridor' mijn woonstad Nijmegen te bereiken, waar ik mij als vrijwilliger meldde voor de bevrijding van het toenmalige Nederlands-Indië.

Herman J. Wolf, geboren in 1922 en afkomstig uit Nijmegen, was in 1944 bij de familie Klessens in Diessen ondergedoken. Op 24 september was hij de eerste die te hulp kwam na de granaatinslag bij Vingerhoets. Na de oorlog is hij door de gemeente Diessen bij het Nederlandse Rode Kruis voorgedragen voor een onderscheiding vanwege "zijn moedig en menslievend gedrag, door, hoewel hij de slachtoffers nauwelijks kende, met behulp van anderen, onder voortdurend granaatvuur (een granaat sloeg zelfs in in de schuur waar men de gewonden eerste hulp verleende) de getroffen en uit de schuilkelder te redden, eerste hulp te verlenen en hen ter verdere verpleging naar het op enige afstand gelegen klooster te vervoeren." Het Rode Kruis verleende hem op deze voordracht de medaille van verdienste in brons.